

Dámy a pánové, milí kolegové, vážení hosté,

vítám vás na vyhlášení výsledků 19. ročníku překladatelské anticeny Skřípec, kterou uděluje každoročně Obec překladatelů. Tato cena bývá někdy nazývána cenou „za nejhorší překlad“; toto označení však považujeme za zjednodušující. Skřípec chápeme jako ocenění nejvýraznějšího případu z těch překladů, které porota objevila nebo jejichž nominace obdržela, kdy cizí dílo s jasnou kulturní hodnotou ve své české podobě utrpělo vinou překladu. Zdůrazňuji, že kritérium kulturního významu originálu považujeme za podstatné, a při udílení Skřípce se proto snažíme upozornit především na tyto případy.

S ohledem na to, že porota nemá oči všude a některý překlad jí může uniknout, upravil v loňském roce výbor Obce překladatelů statut anticeny tak, že porota nyní vybírá z děl, která byla vydána v posledních pěti letech před rokem udělení ceny a unikla zatím kritické pozornosti, tedy nikoli již pouze z děl vydaných v roce bezprostředně předcházejícím, jak tomu bylo dříve. Porota může vedle hlavní ceny Skřípec, určené k „ocenění“ beletristického překladu, který se nejvíce prohřešuje proti standardům překladatelské práce, udělit i vedlejší cenu Skřípeček, určenou k „ocenění“ překladu nebeletristického.

Dovolte mi nyní krátkou úvahu nad smyslem této anticeny. Tím není výsměch laureátům, třebaže rozbor nedostatků jejich práce může pobavení vzbuzovat. Smysl této anticeny je především preventivní. Její existence má literárním překladatelům a především nakladatelstvím, která překladovou literaturu vydávají, připomínat, že jejich práce není nezávažným pokusem, že s ní po dokončení vystoupí na veřejnost, a že tak tato práce bude vystavena jak kontrole laické čtenářské veřejnosti, tak poněkud pozornějšímu oku překladatelské obce – záměrně neříkám „Obce překladatelů“ s velkým O. Čtenáři, kteří se chtějí seznámit s dílem napsaným v jazyce, jež sami neovládají, mají právo dostat za své peníze text, z nějž bez větší námahy pochopí obsah autorových myšlenek – podotýkám: skutečný obsah! – a který jim také přinese obdobný estetický prožitek jako originál. Překladatelé, kteří mají svou práci rádi a jsou v ní zkušení, pak mají právo bránit se, panuje-li mezi nakladatelskými domy či jejich částí ovzduší, kdy se za přijatelné považují podmínky, které pořízení kvalitního překladu vylučují. Každý nepovedený překlad vrhá špatné světlo na překladatele obecně.

Jak čtenářská veřejnost, tak překladatelská obec tedy mají oprávněný zájem na tom, aby byla vydávána pouze kvalitní překladová díla, což jinými slovy znamená: aby nakladatelství věnovala překladovým publikacím odpovídající péči, jejíž součástí je zadávání zakázek pouze překladatelům, jejichž dovednosti byly dopředu ověřeny (např. předložením ukázky), a pečlivá redakční práce, přičemž na obě fáze musí být vyhrazeny dostatečné časové lhůty. Anticena Skřípec představuje tedy jeden ze způsobů obrany překladatelské obce. Její existence má být jedním z faktorů, které má vzít každý v úvahu, když se rozhoduje, zda přijme nabídku na pořízení překladu. Takový člověk si má položit otázku: „Jsou mé schopnosti dostatečné a nabízím mi nakladatelství takové časové a jiné podmínky, abych tuto knihu mohl přeložit tak, že nebudu nominován na Skřípec?“ Obdobnou otázku si pak mají samozřejmě klást také pracovníci nakladatelství, kteří jsou odpovědní za zadávání překladů, záleží-li jim ovšem na dobrém jménu jejich zaměstnavatele.

Nyní již přikročíme k samotným překladům. Porota obdržela v tomto ročníku od výboru Obce překladatelů a od veřejnosti tři návrhy na ocenění v kategorii Skřípeček a 14 návrhů na ocenění v kategorii Skřípec. Budeme se nejprve věnovat Skřípečku, tedy anticeně za nebeletristický překlad.

První titul navrhl pan Martin Čapek. Jedná se o práci autorky Lenky Hájkové a kolektivu s názvem „Atlas fenologických poměrů Česka“, kterou vydala v roce 2012 Univerzita Palackého v Olomouci. Jde o český text z oboru botaniky, který je doplněn o paralelní překlad do angličtiny. Ten pořídily Hana Suchánková a Elizabeth Brindsen. Návrh jsme tedy nemohli zařadit do vlastního výběru, neboť nespadá do definičního oboru soutěže – ta je určena pro překlady z cizího jazyku do češtiny a nemůže brát v potaz texty vysloveně vědecké, k jejichž posuzování není porota odborně způsobilá. Přesto však na tento překlad chceme poukázat, neboť publikace byla podpořena z grantu financovaného z veřejných prostředků (MŠMT, Český hydrometeorologický ústav atd.), tedy z peněz daňových poplatníků, a je zde tedy veřejný nárok na odpovídající kvalitu. Knižních publikací, tzv. „výstupů“, které bývají jednou z podmínek pro řádné uzavření různých grantů a které někdy musí být podle pravidel institucí, které grant udílejí, alespoň zčásti v cizím jazyce, vychází celá řada. Upozorňujeme na tomto místě, že kontrola kvality překladu v těchto výstupech by měla být samozřejmou součástí kontroly při uzavření grantu, a apelujeme na poskytovatele grantů, aby tento bod do svých postupů zařadili. Pro tyto účely – a nejen pro ně – by bylo samozřejmě vhodné, kdyby existovala nějaká institucionalizovaná platforma, která by sledovala kvalitu překladu vědeckých textů, obdobně jako Obec překladatelů sleduje kvalitu překladů literárních.

Abychom však ukázali konkrétně, jaké typy prohrěšků lze *Atlasu fenologických poměrů Česka* vytknout, uvedu alespoň tři příklady, snad alespoň trochu pochopitelné i pro laika, který do jisté míry ovládá angličtinu:

„Má středně tvrdé pevné těžké dřevo, které se snadno štípe a upravuje“ – „It has a medium hard wood, that is easily regulated and stings.“ (tedy dřevo se „upravuje“ ve smyslu „reguluje“ a „štípe“ ve smyslu „bodá“) (s. 178)

„Můžeme ji zařadit mezi tzv. antrakofilní rostliny.“ – „This plant is included among so-called „antrakofilní“ plants.“ (s. 240)

„Od 14. do 18. stol. byl často pěstovanou plodinou, poté však zkřížením jahodníku virginického (*Fragaria virginiana*) a jahodníku chilského (*Fragaria chiloensis*) vznikl jahodník velkoplodý (*Fragaria x ananassa*)...“ – „From the 14th to the 18th century it was a widely cultivated plant, when the crossbreeding the Strawberry Virgin (*Fragaria virginiana*) and the Strawberry Chinese (*Fragaria chiloensis*) resulted in the Strawberry Gherkin...“ (s. 234)

komentář navrhovatele: „Tyto názvy jsou vtipné především proto, že mají přehozený slovosled; v češtině botanické (a zoologické) názvosloví využívá toho, že čeština snese adjektivum v postpozici (např: "smetanka lékařská", "kočka domácí" apod.). V angličtině však toto není možné - a to v podstatě ani v "normální", nevědecké angličtině, kde adjektivum musí (téměř) vždy předcházet substantivum. Přestože existují výjimky, anglické

zoologické/botanické názvosloví k nim nepatří a adjektivum je vždy před substantivem (např. "common dandelion", "domestic cat"). K tomu se ještě přidala fantazie překladatelek a vznikly tak 3 zcela nové druhy: 1) strawberry virgin, což je doslova "jahodová panna" (a nikoliv zamýšlený "jahodník viržinský", správně "virginia strawberry"), 2) strawberry chinese, čemuž bych osobně rozuměl jako "jahodový Číňan" (správně "jahodník čilský", tedy "chilean strawberry"; zde tedy překladatelky správně netrefily ani zemi), 3) strawberry gherkin - zde opravdu nevím, jak na tento název překladatelky přišly, "gherkin" je něco jako "pickle", což znamená, že celý název lze chápat jako "jahodová okurka nakládačka" (a nikoliv "jahodník zahradní" - anglicky "garden strawberry").“

Druhý návrh na udělení Skřípečku přišel od pana Jaroslava Dvořáka, který navrhl ocenit překlad knihy Natalie Aleksejevny Naročnické a kolektivu „Partitura druhé světové války. Kdo a kdy začal válku?“, který pořídili Zdeněk Hrabica a Jarmila Chládková. Knihu vydalo v roce 2010 Ottovo nakladatelství v Praze. Také tento překlad obsahuje ne jeden významový posun. Za všechny uvedme alespoň případy, kdy místo „pakt pomohl oddálit válku“ překladatelé napsali „pakt pomohl odhalit válku“, místo „přechod do pasivní obrany“ „přechod od pasivní obrany“, místo „přechod do ofenzivy“ „přechod do defenzivy“ atd. Pikantní je pak překlad Hitlerova citátu „чтобы англичане не ударили нам в спину, когда мы двинемся на Восток“, který zní „aby nás Angličané neuhodili (*místo nevpadli – pozn. JS*) do zad, když zamíří na východ“ – z toho by mohlo vyplývat, že by Angličané chtěli za II. světové války předběhnout Německo v dobytí Sovětského svazu. Sdělení autorů je pak přímo o 180 stupňů otočeno ve větě, která se týká paktu Ribbentrop-Molotov a která v překladu zní: „Pokud jde o samotné uzavření paktu, rozhodně to nebylo správné a za tehdejších poměrů nejúčelnější politické a vojenské rozhodnutí.“ Autor příslušné kapitoly J. A. Kvicinskij však chtěl říci přesný opak: že uzavření paktu Hitlera se Stalinem bylo správné a za tehdejších poměrů nejúčelnější politické a vojenské rozhodnutí.

Odhlédneme-li však od významových posunů tohoto typu, musíme konstatovat, že kniha je přeložena na odpovídající stylistické úrovni a není postižena nápadným množstvím pravopisných chyb.

Konečně třetí kniha byla nominována výborem Obce překladatelů. Jde o práci francouzského historika Jeana-Jacquesa Marieho: „Stalin“. Publikaci vydalo v roce 2011 nakladatelství Naše vojsko v Praze, z francouzského originálu přeložila Tereza Cihelková, jazyková korektura PaedDr. Jitka Gruntová. Tento překlad se v řadě ohledů závažně provinuje proti normám českého jazyka, historické terminologii a obecně proti podstatě překladatelské práce, jejímž cílem je vždy pořízení funkčně ekvivalentního textu.

V rovině lexikální jde jednak o omyly, které prozrazují nedostatečnou znalost jazyka originálu („kvalifikuje zde socialismus ,zaslíbené země“ místo „socialismus zde nazývá ,zaslíbenou zemí“ atd.), avšak také o projevy bezradnosti ve volbě správného ekvivalentu tam, kde se jich nabízí více („kabaret“ místo „hospoda“; „protestant“ místo „protestující“; „císařská vůle“

místo „carská vůle“; „gubernér“ místo „gubernátor“; „velkovévoda“ místo „velkokníže“ atd.). Tyto chyby lze někdy pochopit jako případy tzv. „zrádných slov“, avšak častěji jde o omyly, které vyvěrají ze zjevné překladatelčiny neobeznámenosti s historickým tématem, kterého se její práce týká, z nedostatku překladatelské akribie a – sit venia verbo – z nedostatečného obecného rozhledu. To má pak za následek i další omyly, jako opakované užití výrazu „gruzínský kalendář“ místo „gregoriánský kalendář“, užívání jména „Vissarionovič“ tam, kde je řeč o Stalinovu otci, tedy Vissarionovi, doplnění obecného klasifikátoru „město“ před názvem „Vendée“ (jde o francouzský kraj) atd.

Tyto prohřešky mohou pravděpodobně laickému čtenáři uniknout, zajisté mu však neunikne překladatelčina neobratnost v rovině syntaktické, která se projevuje vedle častých vyšínutí z větné vazby či chybné interpretace syntaktických vztahů (někdy s komickým výsledkem: „bolševik Cintadze vypráví, že Koba souhlasil se svým nápadem založit samostatné bojové jednotky“, kde místo zájmena „svým“ má být „jeho“) především otrockým kopírováním francouzských konstrukcí („někteří se pokusili tuto rozporuplnost vysvětlit tím, že nechali Vissariona narodit se mezi Osetijci“; „Osetijec, nebo ne, Vissarion předal Stalinovi některé tělesné vady“; „je to zde, v kruhu těchto soudruhů, kde jsem byl poprvé pokřtěn na bojovného revolucionáře“; „o třicet let později tuto scénu vyobrazí gruzínský malíř Vepchadze: pět vyslanců, z nichž je jedním, pohledem Stalina hltající Krupská, Stalin je ústřední osobností, které Lenin tiskne ruku“; „6. srpna zaberou Češi Kazaň, ležící na východě od Moskvy, jejíž cesta je jim otevřená“; „aparátní hrátky jsou široce ignorovány zemí, která se sotva vyhrabává ze svých sutin“ atd.).

Očekávali bychom, že tyto nedostatky budou odstraněny při jazykové korektuře, které se podle tiráže překladu dostalo. Naproti tomu však po korektorce nemůže nikdo požadovat, aby odstranila nejnápadnější strukturální defekt překladu, kterým je nepřipadné používání gramatického času – v takovém případě by totiž musela přepsat každou druhou větu. Ač se to může zdát neuvěřitelné, sedmisetstránková kniha o Stalinovi, jejíž originál byl vydán v roce 1991, je do češtiny z větší části přeložena v přítomném čase. Překladatelka do svého textu zcela mechanicky přenesla historický přezens, který se v originálu, stejně jako v mnoha jiných francouzsky psaných textech z posledních desetiletí, vyskytuje v masivní míře, aniž by si položila otázku po jeho funkci v češtině. Na tomto místě musím konstatovat, že tento nešvar je v současném českém překladu rozšířen obecněji, a apeluji proto na překladatele z francouzštiny, aby se mu ve své práci snažili vyvarovat.

V kombinaci s faktory, které jsou popsány výše, tak mohly vzniknout i následující věty, které budou navždy patřit do zlatého fondu substandardního překladu:

„Když se Stalin posmíval Bucharinovým „deseti ženám“, Bucharin ho opravuje: Měl jen čtyři. Dojatě zmiňuje prosincový ústřední výbor roku 1936, během něhož Stalin odložil rozhodnutí, které bude použito proti němu. Když to u něj všem vysvětlil, každý plakal. Bucharin zde tlumočí s obvyklou přehnaností pocit, že se Stalinovi podařilo inspirovat na stovky kádrů. Ti mechanicky opakují: „Mé svědomí před stranou je čisté“, což u Stalina vyvolává jen posměšky nebo urážky. Škrábe tedy „zlosyn a prostitut“ na okraj dopisu, který, ještě než je

zastřelený, mu generál Jakir adresuje, aby mu řekl: „Umřu, pronášeje vám, straně a zemi láskyplnou řeč.“ (s. 398)

„Zatímco se Zinověv a Kameněv pokouší o drsný manévr, aby odstranili Stalina. V ústředním výboru z poloviny ledna 1925, který sesazuje z postu komisaře války Trockého a místo něj tam navrhuji dosadit Stalina. Ten tvrdě odmítne návrh, jenž není v souladu s jeho pozicí v čele sekretariátu. Tyto neshody vyvolávají ničivé pomluvy. 23. února dostává Stalin zneklidněný dopis vůdců ukrajinské KS: ‚Trhlina, objevená při posledním plénu ústředního výboru [v polovině ledna], nejen že se nezacelila, ale zvětšila se, a mluvíme dnes velmi jasně o ‚stalinistech‘ a zinověvistech: Jenže, říkají autoři listu, kdo nemá nijak zacíleno na Stalina, jejich ochránce: ‚Od Lenina není žádných vůdců, jimž by mohla strana individuálně svěřit vedení, také jakýkoliv pokus některých soudruhů o to stát se samostatným vůdcem, musí být odmítnut.‘ Toto vyznání víry, jež dlouze říká o odmítnutí aparátu podřídit se jednomu všemocnému muži, míří hlavně na Zinověva a Kameněva, které signatáři obviňují, že chtějí ‚postavit [militanty] proti Stalinovi a dalším soudruhům vedoucí skupiny‘.“ (s. 232)

a konečně: „Po tomto dlouhém nosu na Stalina se politbyro jugoslávské KS dotkne 1. března (1948) Rubikonu: prohlásí se rezervovaným vůči federaci jen se samotným Bulharskem a obává se, že úzká podřízenost jeho vůdců Kremlu je v antijugoslávských nástrojích. Ministr financí Jugoslavič, člen politbyra, vypracuje sovětskému velvyslanci zápis ze schůze, který je okamžitě předán Moskvě.“ (s. 607; ministr financí „Jugoslavič“ se ovšem jmenoval Sreten Žujović)

Skutečnost, že nakladatelství Naše vojsko překlad zadalo překladatelce, která k němu očividně nebyla kompetentní, spokojilo se s nedbalou jazykovou korekturou (nebo na ni vyhradilo tak málo času, že nebylo v lidských silách uvést text do přijatelné podoby) a patrně zcela rezignovalo na odbornou korekturu věcnou, a konečně, že výsledný text uvedlo do prodeje (běžná cena 499,- Kč), nemůžeme hodnotit jinak než jako hrubé porušení nakladatelské etiky, a tomto překladu udělujeme anticenu Skřípeček za nebeletristický překlad.

Nyní přikročíme ke kategorii Skřípec za překlad beletristický. Již jsem uvedl, že porota v tomto roce obdržela 14 návrhů na ocenění. Stejně jako v minulých ročnících zachováme zásadu, že zde nebudeme všechny tituly představovat; podrobněji pohovoříme pouze o těch, které jsme po ohledání situace zařadili do užšího výběru. Tyto překlady jsou tři. Pokud jde o kritéria, již jsem o nich částečně hovořil v úvodu – připomínám kritérium kulturní relevance originálu. Dále musím upřesnit, že do definičního oboru soutěže podle nás nespádají reedice překladů starších pěti let a že překlady z let dřívějších než z roku 2012, tedy z let 2008–2011, jsme se zabývali pouze tehdy, pokud zatím unikly kritické pozornosti, tedy nebyly již kriticky rozebrány na jiných platformách, než je anticena Skřípec.

Poprosím nyní kolegu dr. Jiřího Hanuše, aby představil jeden z trojice překladů, který se dostal do užšího výběru.

(dr. Hanuš – *One Percenter Land*)

Děkuji dr. Hanušovi. Tento titul právě kvůli svému velmi malému kulturnímu významu anticenu Skřípec nezískal. Považovali jsme přesto za potřebné na něj upozornit, a to mimo jiné také vzhledem k nakladateli. Tím je nakladatelství Body Art Press ze Žďáru nad Sázavou, které se zaměřuje na vydávání publikací z oblasti tetování a motorkářských gangů. Těm, kdo sledují kritiku překladu, nebude činnost jeho majitelů, manželů Fiksových, neznámá – již před třemi lety vyšla v časopise Tvar recenze překladu knihy francouzského autora Jeana Raspaila „Tábor svatých“, který pořídila Marie Klečacká-Beyly a který manželé Fiksovi vydali ještě jako fyzické osoby. Recenze z pera Martina Machovce, která je k dispozici také na portálu iliteratura.cz, na bohatém materiálu dokumentuje velmi špatnou úroveň překladu, která je srovnatelná s prací, o které referoval dr. Hanuš. Apelujeme tedy na nakladatelství Body Art Press, aby k vydávání překladové literatury přistupovalo odpovědněji, neboť i zájemci o menšinovou, úzce tematicky zaměřenou literaturu mají právo na kvalitní text.

Zbývajícím dvěma titulům, které postoupily do užšího výběru, udělila porota anticenu Skřípec rovným dílem. Poprosím nyní kolegu dr. Slezáka, aby oba oceněné překlady představil.

(dr. Slezák – Jáchymov a (Ne)milostivé léto L.B.)

Děkuji dr. Slezákovi. Poprosím předsedkyni Obce překladatelů dr. Linhartovou, aby představila stanovisko nakladatelství Jota a Naše vojsko k udělení anticen.

(dr. Linhartová; eventuálně předání Skřípců a Skřípečku, dostaví-li se pro ně někdo)

Tím vyhlášení překladatelské anticeny Skřípec za rok 2012 končí. Vyzýváme každého, kdo narazí na knižní publikaci, u níž konstatuje nedostatky překladu, aby na ni sekretariát Obce překladatelů upozornil – máme samozřejmě zájem na tom, aby anticena vycházela z co nejširšího porovnání pochybných počinů. Připomínáme, že Obec překladatelů vedle této ceny každoročně uděluje dvě ocenění, ze kterých má sama mnohem větší radost – jednak jednak ceny pro úspěšné mladé překladaře do 35 let v soutěži Jiřího Levého, které se udílejí v červnu, a zejména pak Cenu Josefa Jungmanna za nejlepší literární překlad, která se udílí v říjnu. O slavnostním vyhlášení obou cen v předstihu informujeme na internetových stránkách www.obecprekladatelu.cz. Na obě akce jste srdečně zváni.

Děkuji vám za pozornost.